

Naxçıvan qalaları

Səbuhi Həsənov

Qədim Naxçıvanın köksündə özünə əbədi yurd-yuva salmış tarixi abidələr bu diyarın minillər boyu ulu tarixə şahidliyinin nəticəsidir. Müxtəlif dövrlərdə bu və ya digər səbəblərdən dolayı bu tarixi abidələr dağıdılsa da, onları tarixin və təbiətin qoynundan silib atmağa heç bir qüvvənin gücü çatmayıb. Belə abidələrin içərisində qalaların özünəməxsus yeri var.

İndiyədək aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, Naxçıvan çoxsaylı qalatipli yaşayış yerləri ilə zəngindir. AMEA Naxçıvan Bölməsinin sədri, akademik İsmayıl Hacıyev yazır ki, Naxçıvanda qalatipli yaşayış yerləri eramızdan əvvəl III minillikdə yaranıb, sonrakı dövrlərdə bu tip yaşayış yerlərindən geniş istifadə edilib. Orta əsrlərdə qalatipli yaşayış yerləri Azərbaycan xalqının işğalçılara qarşı mübarizəsində mühüm istinad nöqtələrindən olub, yerli əhali özünü qorumaq üçün müdafiə qalaları yaradıb.

Belə qalalar, adətən, təbii qayalar üzərində qurulub. Bunlara misal olaraq Əlincəqala, Oğlanqala, Çalxanqala, Berdiqala, Qalacıq, Qazançıqala, Vayxırqala, Nəhəcir qalası, Ordubad qalası və başqalarını göstərmək olar. Aparılan tədqiqatlara görə, Naxçıvan ərazisində 80-ə yaxın qala müəyyənləşdirilib. Ərazisi o qədər də böyük olmayan muxtar respublikada bu tarixi qalalar yadelli hücumlardan qorunmaq üçün inşa olunsada, sadəcə, özünümüdafiə xüsusiyyəti daşımayıb. Qalalar, ilk növbədə, ilkin yaşayış məskənlərinin göstəricisidir. Digər tərəfdən, bu kimi tarixi abidələr xalqın öz daxili tələbatının, hərbi və iqtisadi qüdrətinin nəticəsi olaraq meydana çıxmıdır. Tarixi mənbələr göstərir ki, Naxçıvan qalaları uzaq keçmişdən burada yaşayan əcdadlarımızın həyat tərzini, dini inanclarını, dövlətçilik ənənələrini, mədəniyyətini və memarlıq sənətini özündə yaşadaraq müasir dövrümüzədək gəlib çatıb.

Muxtar respublikada qalatipli yaşayış yerlərində ən çox diqqətçəkən amillərdən biri də ərazidə qala-şəhərlərin mövcudluğudur. Arxeoloji tədqiqatlar göstərir ki, qala-şəhərlərin formalaşması beş min il bundan əvvələ gedib çıxır və bu cür tikililər, əsasən çay vadilərində, ticarət və sənətkarlığın daha sıx yerləşdiyi ərazilərdə salınıb. Bu fakt özülüündə dünya, o cümlədən Şərqi sivilizasiyasının əsas ocaqlarından biri kimi Naxçıvan torpağının möhtəşəm keçmişindən xəbər verir. II Kültəpə, Naxçıvan, Şahtaxtı, Qızqala, Qızılburun, Qazançıqala kimi qədim qala-şəhərlərin mövcudluğu haqqında tutarlı faktlar var.

Bu faktlar isə Azərbaycanın, ümumilikdə isə Cənubi Qafqazın və yaxın Şərqi tarixi-mədəni keçmişinə işiq tutmaqda əvəzolunmaz rol oynayır. Daha çox öyrənilmə və təbliğ olunma nöqtəyi-nəzərindən bu kimi abidələr Naxçıvanın turizm potensialında müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Mədəni turizmin inkişafı da dünyada məhz bu cür zəngin potensiala malik regionlara xasdır.

Mədəni turizm, əsasən, intellektual insanların maraq dairəsini özündə cəmləşdirən bir istiqamətdir. Digər kütləvi turizm növlərindən fərqli olaraq, bu sahəyə maraq göstərən turistlər üçün tarixi kitablarda yox, reallıqda hiss etmək daha maraqlı sayılır. Hazırda dünya turizminin 10 faizini dağ və piyada turizmi tutur. Bu turizm növləri müəyyən mənada mədəni turizm (əsasən tarixi abidələrlə) oxşarlıq təşkil etsə də, ikincidə intellektual kütlə və yaxud bu sahəyə həvəsi olanlar daha çoxluq təşkil edir. Hətta hazırda dünyanın bir çox antik mədəni abidələri olan ölkələrdə elmi konfrans və simpoziumların həmin bölgələrdə təşkil olunması turist axınına xeyli imkanlar açır.

Belə səyahətlərdə qədim sivilizasiyaya yaxın olmaq, “keçmişlə fotosəkil çəkdirmək” turistləri daha çox məmnun edən məqamlardandır. Məhz Naxçıvan ərazisində müxtəlif qala-şəhərlərin mövcudluğu da muxtar respublikada bu sahədə turizm potensialının yüksək olduğundan xəbər verir. Xüsusilə, son illərdə I və II Kültəpə, Xarabagilan, Oğlanqala yaşayış yerlərində aparılan tədqiqatlar bu zənginliyin üzə çıxarılmasında mühüm rol oynayır.

Ən qədim qala tikililərinə xas olan Oğlanqala, Naxçıvanqala, Qalacıq, Azad Kiran kimi ərazilər Azərbaycanın əsas siyasi və mədəni mərkəzləri olmaqla yanaşı, həm də dövlətçilik ənənələrinin formalaşdığı yerlər olub. O yerdə ki, dövlətçilik ənənələri olub, demək ki, həmin ərazilər sivilizasiyanın əsas hədəfi olub. Məhz belə zəngin tarixi potensialı qorumaq və təbliğ etməyin ən əlverişli yolu bu tipli obyektlərin turizmle əlaqələndirilməsidir. Son illərdə Naxçıvanqalada təşkil olunan müxtəlif mədəni tədbirlər, festivallar, ictimai-iaşə xidmətlərinin təşkil edilməsi Naxçıvana gələn turistlərin bu ünvanıdan yolunu salmasına imkan verir.

Tarixi turizm həvəskarları üçün bəlli ünvanlardan biri də Culfa rayonu ərazisində yerləşən Əlincəqaladır. Orta əsrlər Azərbaycan tarixinin ən mühüm siyasi hadisələrinə şahidlik etmiş, xalqımızın mübarizlik simvoluna çevrilmiş Əlincəqala dövlətçilik ideyalarının qorunduğu, hərbi-strateji və iqtisadi-siyasi mövqeyi ilə seçilən qala abidələrdəndir. İki min ildən artıq tarixə malik Əlincəqala bu gün öz qapılarını turistlərin üzünə açıb. İndi bura üz tutan turistlər təkcə məğrur qala divarları ilə deyil, həm də xalqımızın qəhrəmanlıq ruhu, bu ruhdan güc alaraq torpağa, yurda bağlılıq sevgisi ilə qarşılaşırlar.

Əlincə qalası bu gün ədəbiyyatçılar üçün qəhrəmanlıq dastanı, rəssamlar üçün möhtəşəm təbiət mənzərəsi, tarixçilər üçünsə sirri tam açılmayan əbədi keçmişdir. Məhz bu keçmişin öyrənilməsinə marağı olan çoxsaylı turistlər, səyahətçilər, elm və mədəniyyət insanları var.

Şübhəsiz, Naxçıvandakı digər qala abidələri də yaxın gələcəkdə yeri və xarici turistlərin ziyarət edəcəyi məkanlara çevriləcək. Bu, həm də muxtar respublikada arxeoloji turizmin inkişafına təkan verə bilər.